

Lidia Pokrzycka

Ludność anglosaska i celtycka w Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej : struktura i rozmieszczenie

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia 5, 213-229

1998

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN — POLONIA

VOL. V

SECTIO K

1998

Zakład Badań Etnicznych
Wydział Politologii UMCS

LIDIA POKRZYCKA

*Ludność anglosaska i celtycka w Wielkiej Brytanii
i Irlandii Północnej. Struktura i rozmieszczenie*

Anglo-Saxon and Celtic ethnic groups in Great Britain and Northern Ireland.
Structure and distribution

Badania nad strukturą etniczną Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, dotyczące grup napływowych,¹ doczekały się wielu publikacji, szczególnie w języku angielskim.² Dwie rodzime grupy natomiast – anglosaska i celtycka określane są ogólnie jako „Brytyjczycy” i tak też traktowane.

Większość dostępnej na ten temat literatury nie wyróżnia jako odrębnych narodowości Anglików, Walijszyków, Szkotów czy Irlandczyków. Analiza ich struktury społeczno-zawodowej i liczebności możliwa jest wyłącznie dzięki podziałowi Wysp Brytyjskich na kilka specyficznych regionów.

Granice etniczne i narodowościowe w Wielkiej Brytanii związane są właśnie z poszczególnymi obszarami Zjednoczonego Królestwa, co jest

¹ Między innymi: Hindusów, Chińczyków, Żydów, Włochów, Polaków, Cypryjczyków.

² H. Joshi, *The Changing Population of Britain's Ethnic Groups*, New York 1989; *Ethnic Minorities. Aspects of Britain*, London 1992; S. Saggat, *Race and Politics in Britain*, Worcester 1992.

Ryc. 1. Wielka Brytania i Irlandia Północna
Great Britain and Northern Ireland

Źródło: Opracowanie własne.

wynikiem odmiennej struktury geograficznej oraz ewolucji kolonizacyjnej i politycznej.³

LUDNOŚĆ ANGLOSASKA (ANGIELSKA)⁴

Anglicy stanowią 85% (wg danych z 1993 roku – 48,5 mln)⁵ wszystkich mieszkańców Zjednoczonego Królestwa.

Region południowo-wschodni Anglii, obejmujący także Londyn, jest zamieszkały przez 17,8 mln ludzi, co stanowi ponad 30% całości brytyjskiej populacji (dane z 1993 r.).⁶

³ *Wielka Brytania, kraj – ustrój – kultura*, Glasgow 1943, s. 27.

⁴ W artykule zamiennie używane są określenia – ludność angielska i anglosaska.

⁵ *Population. Aspects of Britain*, London 1995, s. 21.

⁶ *Ibid.*, s. 21.

Kolejnym regionem jest Północny Zachód wraz z Manchesterem i Liverpoolem (6,4 mln). Co charakterystyczne, ponad 4 mln ludzi mieszka w tzw. „sypialniach” tych dwóch miast.

Z kolei region wschodni jest najmniejszy, z 2,1 mln mieszkańców, a gęstość zaludnienia na 1 km² wynosi tam 167 osób.⁷ Dla porównania Północny Zachód i Południowy Wschód mają na km² odpowiednio 873 i 653 osób.⁸

Tab. 1. Ludność Anglii⁹
Population of England

Region	Ludność	Gęstość zaludnienia
Północ	3 102 300	201
Yorkshire i Humberside	5 014 100	325
Wschodnie Midlandy	4 082 900	261
Wschodnia Anglia	2 093 900	167
Południowy-Wschód	17 769 400	653
Południowy-Zachód	4 768 000	200
Zachodnie Midlandy	5 289 700	407
Północny Zachód	6 412 400	873
ANGLIA	48 532 700	372

Źródło: *Population. Aspects of Britain*, London 1995, s. 92–94.

Biorąc pod uwagę strukturę społeczno-zawodową angielskiej społeczności, należy zaakcentować jej regionalną specyfikę.

Anglia Południowo-Wschodnia zajmuje 25% użytków rolnych i 40% sadów Wielkiej Brytanii. Region ten przoduje pod względem zatrudnienia rolniczego. Dobrze rozwinięte są również poszczególne gałęzie przemysłu, przede wszystkim fabryki samochodów, samolotów, maszyn rolniczych, sprzętu radiowego i telewizyjnego.¹⁰

Natomiast w Anglii Południowo-Zachodniej połowa ludności czynnej zawodowo pracuje w usługach i handlu. Procentowy udział osób zatrudnionych w przemyśle jest mniejszy niż we wspomnianej Anglii Południowo-Wschodniej, za to w rolnictwie 2,5 razy większy.¹¹

⁷ *Ibid.*

⁸ *Ibid.*

⁹ Prezentowane liczby ludności dotyczą tylko Anglików (Anglosasów). W związku z brakiem badań określających procent ludności „pozostałej” zamieszkującej poszczególne regiony Wysp Brytyjskich, krótką charakterystykę ludności napływowej pochodzącej z różnych stron Imperium i cudzoziemców, zamieszczam w podsumowaniu artykułu.

¹⁰ J. Barbag, *Wielka Brytania*, Warszawa 1976, s. 221.

¹¹ *Ibid.*, s. 235.

Z kolei region centralny – Midlands Zachodni i Wschodni specjalizuje się przede wszystkim w przemyśle ciężkim (metalurgia, przemysł metalowy i elektromaszynowy), chemicznym i ceramicznym, toteż pracownicy tych gałęzi produkcji stanowią tutaj największy procent ogółu zatrudnionych.

Kolejny region – Yorkshire jest bardzo bogaty w złoża wysokokalorycznego węgla, a także słynie z przetwórstwa wełny (70% całości produkcji Zjednoczonego Królestwa). Okręg ten jednak ma coraz mniejszy udział procentowy w ogólnej liczbie ludności Wielkiej Brytanii. Spowodowane jest to niskim przyrostem naturalnym i ujemnym saldem migracji.¹²

Region Lancashire-Cheshire wyróżnia się natomiast 95% współczynnikiem urbanizacji. Jest to jeden z największych na świecie okręgów przemysłu bawełnianego, który dostarcza 90% ogółu wytwarzanej w Zjednoczonym Królestwie przędzy i artykułów bawełnianych.¹³

W Anglii Północno-Wschodniej przeważa przemysł chemiczny, elektromaszynowy oraz przemysł lekki, wypierające do niedawna dominujące – metalurgię żelaza i przemysł okrętowy.¹⁴ Okręg ten uważany jest za region o zahamowanym rozwoju gospodarczym, wymagającym dużej pomocy od państwa.

Ostatnim z charakterystycznych obszarów jest Anglia Północno-Zachodnia, gdzie dominuje górnictwo, przemysł okrętowy i metalurgia, które koncentrują się w pasie nadbrzeżnym. W głębi lądu przeważają góry, wykorzystywane w większości jako pastwiska.¹⁵

Z tego wyszczególnienia widoczny jest brak ogólnych specjalności zawodowych Anglików. Spowodowane jest to specyfiką poszczególnych angielskich regionów, wynikającą także z uwarunkowań geograficznych.

Wszystkie metropolie Anglii z wyjątkiem Londynu i zachodniego Yorkshire wykazują się spadkiem liczby ludności w latach 1981–1993. Po części spowodowane to jest zmieniającymi się warunkami ekonomicznymi i związanym z tym wzrostem roli małych miast oraz bardziej dostępnych obszarów miejskich. Jest to także wynik systemu kontrolowanego planowania rozwoju miast i wsi.¹⁶

Poza dużymi miastami-metropoliami liczba ludności generalnie się zwiększa. Lata 1981 do 1993 to okres, gdy liczba mieszkańców w mniej-

¹² *Ibid.*, s. 248.

¹³ *Ibid.*

¹⁴ *Ibid.*, s. 254.

¹⁵ *Ibid.*, s. 257.

¹⁶ *Population...*, s.24.

szych miastach i na obszarach uprzemysłowionych wzrosła o około 2%; w trudno dostępnych wiejskich rejonach zanotowano wzrost o 9%.

Ponad 10 milionów Anglików żyje w miasteczkach i na terenie słabo uprzemysłowionym, a ich liczba zwiększyła się o 6,5% w okresie od 1981 do 1993 roku.

Angielskim okręgiem o największym przyroście ludności jest Cambridgeshire, gdzie współczynnik ten wzrósł o 16% (od 1981 do 1993 r.).

Sześć kolejnych – Buckinghamshire, Cornwall, Dorset, Northamptonshire, Somerset i Wiltshire, zanotowano w tym samym czasie wzrost o ponad 10%.

Około 2,4 mln Anglików mieszka w regionach obejmujących celowo wybudowane nowe miasta, co stanowi wzrost o 9% (okres 1981–1993). Wspomniane miasta zostały założone po to, by zachęcić do stopniowego rozproszenia przemysłu i ludności z miast na nowe tereny.

Najszybciej rozwijającym się w Anglii nowym miastem lat osiemdziesiątych i wczesnych lat dziewięćdziesiątych było Milton Keynes (Buckinghamshire). Liczba jego ludności wzrosła o 46% w badanym czasie i osiągnęła 184 000. Innymi podobnymi obszarami (o ponad 15% wzroście) były Bracknell (Berkshire), Northampton, Peterborough (Cambridgeshire) i Redditch (Hereford i Worcester).¹⁷

Mniej popularne w wymienionych latach stały się obszary nadbrzeżne. Jednak i one oferowały atrakcyjne warunki życia oraz pracy. W trzech tamtejszych hrabstwach, Cornwall, Devon i Dorset, ponad połowa władz lokalnych okręgów potwierdziła przyrost ludności o 10%.¹⁸

Struktura wiekowa Anglików jest także bardzo zróżnicowana i zależna od specyfiki danego obszaru. Przykładowo, okręgi nadbrzeżne, takie jak Scarborough i Blackpool, charakteryzują się relatywnie wysokimi proporcjami liczby ludzi starszych, południowe zaś rejony tego obszaru mają jeden z najwyższych współczynników określających liczbę ludności w wieku ponademerytalnym. Hrabstwo Isle of Wight ma w stosunku do innych najwyższy stopień zamieszkiwania przez Anglików w wieku emerytalnym (w 1993 r. było to 26,5%).

Okręgi Christchurch w Dorset i Rother w południowym Sussex miały dużą część ludności w wieku ponademerytalnym – ponad 1/3 swojej populacji. Spośród grupy wiekowej 75 lat i powyżej, Rother zanotowało najwyższy procent – 15,7% w 1992 r., podczas gdy Worthing, Christchurch, Eastbourne i Arun zamieszkiwało 14% ludności w wieku ponad 75 lat.

¹⁷ *Ibid.*, s. 25.

¹⁸ *Ibid.*, s. 26.

Jednakże nowe miasta, takie jak Milton Keynes, mają jeden z najmniejszych wskaźników procentowych zamieszkania ich przez osoby starsze.¹⁹

Ze względu na swą dominującą rolę w społeczeństwie Wielkiej Brytanii Anglicy nie mają problemów z kultywowaniem swoich tradycji i kultury. Także język angielski jest używanym przez większość ludzi zamieszkujących Zjednoczone Królestwo. Jest on zarazem jednym z najpopularniejszych języków świata. Szacuje się, że około 310 milionów ludzi używa go jako pierwszego języka, a mniej więcej podobna liczba uznaje angielski za swój drugi język.²⁰

Będąc znanym dosłownie na całym globie, język angielski podlega także wpływom zewnętrznym – szczególnie wyraziste są tzw. amerykańzmy. Ponadto ma on wiele odcieni i dialektów, a niektóre z nich stały się nawet lokalnymi językami, jak np. *cockney* na East Endzie.²¹

LUDNOŚĆ CELTYCKA

WALIJCZYCY

Walia według danych z 1993 roku posiadała 2,9 mln mieszkańców.²² Podobnie jak Anglia charakteryzuje się ona podziałem na mniejsze obszary, ze zróżnicowaną liczbą mieszkańców oraz gęstością zaludnienia.

Walia (z wyjątkiem części nadbrzeżnej i południowej) jest słabo zaludniona i zurbanizowana. Tylko Walia południowa, dzięki posiadaniu jednych z najbardziej zasobnych w Wielkiej Brytanii złóż węgla kamiennego należy do najgęściej zaludnionych i uprzemysłowionych.²³ Z kolei Walia północna, to region górzysty, którego „bogactwem” jest przede wszystkim turystyka. Skaliste wybrzeże północnej Walii oraz park narodowy rejonu Snowdon przyciągają licznych wycieczających. Wybudowano tutaj szereg ośrodków turystycznych i wczasowych. Walia środkowa natomiast, to kraina słabo zaludniona. Jej mieszkańcy w większości trudnią się hodowlą bydła i owiec, opartą na miejscowych pastwiskach.²⁴

¹⁹ *Ibid.*, s. 34.

²⁰ *Ibid.*, s. 42.

²¹ W. J. Krajewski, *Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej*, Warszawa 1979, s. 151.

²² *Population...*, s. 21.

²³ Barbarg, *Wielka...*, s. 263.

²⁴ *Ibid.*, s. 265.

Tab. 2. Ludność Walii²⁵
Population of Wales

Region	Ludność	Gęstość zaludnienia
Clwyd	415 900	171
Dyfed	351 500	61
Gwent	450 300	327
Gwynedd	240 200	62
Mid Glamorgan	544 300	535
Powys	119 900	24
Południowy Glamorgan	413 200	993
Zachodni Glamorgan	371 200	453
WALIA	2 906 500	140

Źródło: *Population...*, s. 94.

Grunty orne zajmują 16% powierzchni Walii. Jednak jej udział w produkcji rolnej Wielkiej Brytanii jest znikomy. Wiele walijskich farm znajdowało się na granicy opłacalności, dlatego od początku lat siedemdziesiątych likwidacji uległa większość małych i średnich gospodarstw środkowej Walii.²⁶

Ponad 60% ludności Walii żyje w południowych hrabstwach – środkowej, południowej i zachodniej Glamorgan oraz Gwent. Przyrost ludnościowy występuje szczególnie w rejonach wiejskich (o około 8% w latach 1981–1993). Także i miasto Cardiff w ostatnich latach odczuło powiększenie się liczby ludności o 6% – do 298 700 tys. w 1993 roku.

Jednakże na większości obszarów Walii liczba ludności zmniejsza się, włączając w to nawet rejony wydobywania węgla oraz rozwiniętego przemysłu stalowego (Port Talbot, Rhandda i Blaenau Gwent).²⁷

Walijczycy pomimo najwcześniejszego przyłączenia do Zjednoczonego Królestwa, odznaczają się dużą indywidualnością kulturą. Wynika to z faktu, że Walia, kraina w większości górską i niedostępną, długo izolowała swych mieszkańców. Element celtycki zachował się tam zwarcie i w najczystszej formie, jeśli pod tym kątem spojrzymy na cały obszar Wysp Brytyjskich; zresztą podbój angielski był raczej militarnym niż kolonizacyjnym.²⁸

²⁵ Prezentowane liczby ludności dotyczą tylko Walijczyków.

²⁶ *Ibid.*, s. 261.

²⁷ *Population...*, s. 26.

²⁸ *Wielka Brytania, kraj...*, s. 27.

Kultura walijska zachowała wiele charakterystycznych cech, a nawet istnieje tendencja do ich umacniania.²⁹ Jednak walijskim, będącym formą języka celtyckiego, mówi około 19% ludności powyżej 3 lat (dane z 1991 r.), czyli około 508 tys. mieszkańców Walii.³⁰ Dla porównania na początku XIX w. mówiło nim około 90% ludności Walii, a w 1891 roku 54%.³¹ Język ten jest słaby kulturowo, ale znormalizowany. Charakteryzuje go zredukowana fleksja rzeczownika (jeden przypadek), rozbudowany system czasownika, akcent padający zawsze, z wyjątkiem kilku wyrazów, na przedostatnią sylabę. Ortografia walijska jest prawie całkowicie fonemiczna.

Słabość kulturowa walijskiego wynika przede wszystkim z pozycji, jaką zajmuje na Wyspach Brytyjskich język angielski. Jego opanowanie przez Walijszczyków jest konieczne dla uzyskania awansu społecznego, jak również i dostępu do dóbr kultury.³²

Używanie walijskiego przez mieszkańców Walii jest bardzo zróżnicowane. Większość ludności zamieszkującej wiejskie obszary północnej i zachodniej Walii traktuje go jako swój pierwszy, podstawowy język. Ponad 60% ludzi z okręgów Arfon, Dinefwr, Dwyfor, Meirionydd i Ynys Mon – mówi po walijsku.

Z kolei w południowych hrabstwach południowego Glamorgan i Gwent tylko odpowiednio 6,5% i 2,4% może porozumieć się w języku walijskim.³³

W 1991 roku tylko co czwarta rodzina z dziećmi w wieku od 3 do 15 lat miała jedno lub więcej dzieci, które mówiły językiem narodowym, tj. walijskim.³⁴

Proces zanikania znajomości walijskiego został jednak zatrzymany poprzez wzrastającą liczbę dzieci i młodych ludzi, chcących mówić w tym języku. Dotyczy to szczególnie południowo-wschodnich i północno-wschodnich terenów Walii.³⁵

Ponadto dzięki specjalnej parlamentarnej decyzji, w Walii drugim językiem urzędowym (obok angielskiego) jest właśnie walijski.³⁶

Co charakterystyczne, szkoły dwujęzyczne wprowadzono w Walii dopiero w 1947 roku, a w urzędach i sądach język Walijszczyków zrównano

²⁹ Barbag, *Wielka...*, s. 266.

³⁰ *Population...*, s. 42.

³¹ J. Bednarski, *Potomkowie Celtów*, [w:] *Sprawy narodowościowe*, t. 2, Poznań 1993, s. 232.

³² J. M. Tortosa, *Polityka językowa a języki mniejszości*, Warszawa 1986, s. 12.

³³ *Population...*, s. 42.

³⁴ *Ibid.*

³⁵ *Ibid.*

³⁶ Krajewski, *Zjednoczone...*, s. 150.

z angielskim w roku 1967.³⁷ Innymi formami podtrzymywania rodzimej kultury są od dłuższego czasu prowadzone na uniwersytecie w Aberystwyth wykłady wyłącznie w języku walijskim. Organizowane są także tradycyjne festiwale muzyki, pieśni i poezji *eisteddfod*, odbywające się w Caernarvon i Bangor (północna Walia), Aberystwyth (środkowa część tej krainy), Cardiff lub Swansea (południe).³⁸

Od 1936 roku BBC nadaje regularnie kilka godzin programu walijskiego tygodniowo.³⁹ Działa także (od 1962 r.) Walijskie Towarzystwo Językowe, mające na celu przede wszystkim obronę ojczystej mowy, m.in. poprzez demonstracje, niszczenie angielskich znaków drogowych i happeningi.

Istnieje również Narodowa Partia Walii (*Plaid Genedlaethol Cymru*) lub Partia Walii (*Plaid Cymru*) w skrócie,⁴⁰ domagająca się prawa do samostanowienia narodowego w formie samorządu wewnętrznego oraz prawa do korzystania z bogactw narodowych Walii w interesie narodu walijskiego.⁴¹

Akcje i protesty ujawniają nieskuteczność kroków podejmowanych przez angielskie władze – ustawa o sądach, perspektywy samorządu, akt o języku walijskim, radiowe i telewizyjne transmisje nie wystarczają. Naród chce odzyskać faktyczną niezależność, zamiast dotychczasowych mgiełek o jakiejś „autonomii”.

Uporczywa walka o język przynosi jednak pewne efekty – w latach od 1967 do 1970 roku wprowadzono ponad 370 dwujęzycznych urzędowych formularzy, zamiast poprzednio stosowanych druków tylko w języku angielskim. Bank emituje i przyjmuje czeki wystawione po walijsku, utworzona została też niezależna, odrębna telewizja walijska. Wydawana jest także duża liczba czasopism w tym języku, wystawiane są sztuki teatralne.

Rada Kultury Walijskiej otrzymuje od 1985 roku corocznie z budżetu centralnego ponad milion funtów szterlingów na lokalne potrzeby. Budżet finansuje m.in. ukazywanie się ponad 200 tytułów książek w języku walijskim rocznie;⁴² wydaje się to jednak kroplą w morzu potrzeb.

³⁷ *Ibid.*, s. 134.

³⁸ Barbag, *Wielka...*, s. 266.

³⁹ J. E. Wieluński, *Przegląd kulturowych i historycznych aspektów separatyzmów europejskich*, (maszyn.) Lublin 1994, s. 68.

⁴⁰ J. E. Wieluński, *Uwarunkowania separatyzmu narodów europejskich pod obcą władzą*, (maszyn.) Lublin 1996, s. 105.

⁴¹ Krajewski, *Zjednoczone...*, s. 135.

⁴² Wieluński, *Przegląd...*, s. 69.

SZKOCI

Kolejną historyczną krainą Wielkiej Brytanii jest Szkocja, na której terenie mieszka 5,1 mln osób.⁴³ Jednakże z powodu trwającej ciągłej emigracji przyrost ludności szkockiej jest bardzo nieznaczny.

Szkocję, podobnie jak i poprzednie regiony Zjednoczonego Królestwa można podzielić na kilka obszarów geograficznych. Są to – Highlands Północno-Zachodni (Góry Kaledońskie), góry Grampian, Nizina Środkowoszkocka, Wyżyna Południowoszkocka, Hebrydy, Orkady i Szetlandy.⁴⁴

Highlands Północno-Zachodni, w większości zajęty przez góry, jest bardzo słabo zagospodarowany, podobnie jak i okręg Grampian. Większość gruntów służy tu celom rekreacyjnym. Jedynie w dolinach rzecznych prowadzi się hodowlę owiec i bydła, a w pasie nadbrzeżnych nizin uprawia się ziemniaki, jęczmień i rośliny pastewne. Od wieków na tym obszarze popularne było rybołówstwo (największy port – Aberdeen). Charakterystyczna dla Szkocji jest także produkcja whisky, w 80% eksportowanej do USA.⁴⁵

Nizina Środkowoszkocka zaś, obejmująca bardzo niewielki obszar, należy do najlepiej zurbanizowanych. Przyczyną tego jest występowanie na tym terenie bogatych złóż węgla kamiennego (szczególnie w Zagłębiu Ayrshire, Lothian, Fife i Midlothian). Rozwinął się tutaj przemysł metalowy, okrętowy, maszynowy i chemiczny.

Na Nizinie Środkowoszkockiej są także dobre warunki dla rolnictwa. Uprawia się tu pszenicę, jęczmień i owies, rośliny pastewne oraz ziemniaki. To właśnie na Szkocję Środkową przypada 3/4 z ogólnej liczby 20 tysięcy gospodarstw rolnych Szkocji.⁴⁶ I chociaż region ten zajmuje 1/10 część Szkocji, mieszka tu około 80% ludności całej krainy.⁴⁷

Wyżyna Południowoszkocka natomiast, będąc bardzo słabo zaludniona, specjalizuje się w hodowli bydła i owiec. Uprawia się tu głównie jęczmień, owies i ziemniaki.⁴⁸ Do Szkocji należą także Hebrydy, Szetlandy i Orkady. Ludność tych wysp zajmuje się głównie rybołówstwem i hodowlą. Obszary te można zaliczyć do bardzo słabo zaludnionych i gospodarczo zacofanych.⁴⁹

⁴³ *Population...*, s. 21.

⁴⁴ Barbag, *Wielka...*, s. 268.

⁴⁵ *Ibid.*, s. 270.

⁴⁶ *Ibid.*, s. 272.

⁴⁷ *Ibid.*, s. 273.

⁴⁸ *Ibid.*, s. 275.

⁴⁹ *Ibid.*, s. 276.

Tab. 3. Ludność Szkocji⁵⁰
Population of Scotland

Region	Ludność	Gęstość zaludnienia
Borders	105 300	23
Central	272 900	104
Dumfries i Galloway	147 900	23
Fife	351 200	269
Grampian	528 100	61
Highland	206 900	8
Lothian	753 900	429
Strathclyde	2 286 800	169
Tayside	395 200	53
Orkney	19 760	20
Shetland	22 830	16
Western Isles	29 410	10
SZKOCJA	5 120 200	66

Źródło: *Population...*, s. 94–95.

Proces zmian ludnościowych, tak jak w pozostałych częściach Wielkiej Brytanii, zależy od regionu. Choć liczbę ludności Szkocji w 1993 roku była o około 60 tys. mniejsza (stanowi to 1,2%) niż w 1981, to dwa regiony – Grampian i Highland – zanotowały jej wzrost odpowiednio o 8,9 i 6,2%. Niektóre regiony zwiększyły liczbę ludności nawet w granicach 25–32% (Grampian-Kincardine, Deeside oraz Gordon).

Z kolei największy spadek liczby mieszkańców odnotowały Szetlandy (aż o 13%) i Western Isles (7%). W niektórych szkockich okręgach – jak np. Glasgow, Clydebank czy Inverclyde – liczba mieszkańców zmniejszyła się o ponad 10%.⁵¹

Generalnie można stwierdzić, że Szkocja (szczególnie Północno-Zachodnia i Północna) pod względem liczby ludności wykazuje redukcję (lata 1981–1993). Wynika to ze specyfiki zmieniających się warunków polityki zatrudnienia z lat osiemdziesiątych i wczesnych dziewięćdziesiątych, jak również ze względu na indywidualność wyszczególnionych, w większości biednych i zaniedbanych regionów.⁵²

⁵⁰ Prezentowane liczby ludności dotyczą tylko Szkotów.

⁵¹ *Population...*, s. 27.

⁵² *Ibid.*, s. 23.

Górska przeważnie Szkocja wytworzyła typ mieszkańca o cechach zbliżonych do polskich górali. Mimo że nawet w epoce historycznej napływały do Szkocji grupy ludności odrębne etnicznie i kulturowo, niemal bez reszty zostały one, poza nadbrzeżną strefą, wchłonięte przez miejscową ludność. Półwyspowy i górzysty charakter kraju, odmienny typ ludności oraz odległość utrudniały Anglii zasymilowanie Szkocji.

Po powstaniu w XVIII wieku wspólnego państwa – Wielkiej Brytanii – Szkocja zachowała swój język oraz rozległą autonomię w dziedzinie politycznej, religijnej i wychowawczej.⁵³

Chociaż już w XVII wieku język angielski zaczął wyraźnie przeważać na szkockich terenach, to dopiero pod koniec XIX wieku większość ich mieszkańców stała się dwujęzyczna.⁵⁴ W roku 1991 w Szkocji około 70 tysięcy ludzi (1,5% populacji) potrafiło rozmawiać, czytać i pisać w języku gaelickim.⁵⁵ W większości skupieni oni byli w zachodnim Highlands i na wyspach. 68% mieszkających na Western Isles (powyżej 3 roku życia) mówiło po gaelicku, przy 42% na Skye i Lochalsh. W innych regionach na północnym zachodzie stwierdzono tylko nieznaczną liczbę mieszkańców władających gaelickim;⁵⁶ jednak jego znajomość całkowicie nie zanika. Mimo iż większość szkockich poetów pisze w języku angielskim, to znajdują się i tacy, którzy piszą w gaelickim lub *scots* (szkocki dialekt angielszczyzny).⁵⁷

W 1891 roku utworzono „Towarzystwo Gaelickie”, które po dzień dzisiejszy promuje język, muzykę i historię Szkocji oraz dba o socjalny, ekonomiczny rozwój i dobrobyt. BBC od wielu lat nadaje programy w języku gaelickim. Organizowane są także festiwale kultury i sztuki gaelickiej, wzorowane na walijskich *eisteddfodau*. W 1968 roku utworzona zostaje również Gaelicka Rada Książki, która otrzymuje roczne dotacje od brytyjskiego rządu, pomocne do wydawania gaelickich książek. Wysiłki te wspiera Szkocka Rada Sztuki oraz kilka instytucji charytatywnych i organizacji społecznych. Umożliwia to udzielanie pomocy finansowej szkockim pisarzom i przyznawanie im nagród pieniężnych.

Liczba szkockich czasopism gaelickich niestety jest ograniczona. Ukazuje się dwujęzyczny gaelicko-angielski „Struth”, miesięcznik „An Gaidheal” oraz „Gairm”, wydawane w całości po gaelicku. Organ Szkoc-

⁵³ *Wielka Brytania kraj...*, s. 26.

⁵⁴ Bednarski, *Potomkowie...*, s. 232

⁵⁵ Język gaelicki – język starszej, wyspowej grupy celtyckiej, zamieszkującej Szkocję, Irlandię i wyspę Man. W Szkocji przetrwała szkocka odmiana gaelickiego.

⁵⁶ *Wielka Brytania kraj...*, s. 43.

⁵⁷ Zob. *Szkoci* [w:] „Literatura na Świecie” 1995, nr 7, s. 346.

kiej Partii Narodowej (*Scottish Nationalist Party*) – „Scots Independent” wydawany jest w języku angielskim.

Przy uniwersytecie w Edynburgu działa tzw. Studium Badań Szkockich, które wydaje pismo „Tochar”. Czasopismo to zamieszcza publikacje w języku gaelickim i angielskim oraz w *scots*.⁵⁸

Analizując szkocką grupę narodową, nie sposób pominąć tradycyjnych cech, świadczących o jej odrębności. Podobnie jak przed wiekami w tym rejonie Zjednoczonego Królestwa zachowało się silne poczucie przynależności do klanów – patriarchalnej wspólnoty rodowej; także i *kilt* (spódniczka „w kratę”), dalej pozostaje góralskim strojem.⁵⁹ Ten bardzo ciekawy folklor ma pewne podobieństwa zarówno w stosunku do podhalańsko-słowackiego (np. muzyka kobziarzy), jak do folkloru Basków pirenejskich (strój, tańce i inne zwyczaje).⁶⁰

Charakterystyczny jest fakt, że także i sport stał się dla Szkotów elementem dumy narodowej. Prawie zawsze sportowcy szkoccy występują niezależnie od angielskich. Dotyczy to szczególnie sportów zespołowych.⁶¹

Oprócz tych zewnętrznych wyróżników, Szkoci posiadają także własną reprezentację w brytyjskim gabinecie ministrów. Działają też odrębne departamenty zajmujące się m.in. oświatą (funkcjonuje odrębny system szkolny i organizacje nauczycielskie) oraz rolnictwem. Istnieje również szkockie, niezależne sądownictwo.⁶²

Wysuwane są również postulaty niepodległościowe, szczególnie przez Szkocką Partię Narodową. Stwierdza ona, że następne pokolenia Szkotów nie będą mogły normalnie żyć w Szkocji, przede wszystkim z powodu nieudolnego gospodarowania bogactwami naturalnymi, spadającej wartości pieniądza i narastającego bezrobocia.⁶³

IRLANDCZYCY

W Irlandii Północnej w 1993 roku liczba ludności wynosiła 1 631 800, przy gęstości zaludnienia na 1 km² wynoszącej 120 osób.⁶⁴ Terytorium

⁵⁸ Wieluński, *Przegląd...*, s. 98.

⁵⁹ Barbag, *Wielka...*, s. 278.

⁶⁰ *Wielka Brytania kraj...*, s. 26.

⁶¹ *Vademecum dziennikarstwa BBC*, Warszawa 1989, s. 142–143.

⁶² Barbag, *Wielka...*, s. 278.

⁶³ Krajewski, *Zjednoczone...*, s. 132.

⁶⁴ *Population...*, s. 95.

tego kraju odpowiada prowincji Ulster z wyłączeniem hrabstw Donegal, Caven i Monaghan, stanowiących integralną część Republiki Irlandzkiej.⁶⁵

Irlandia Północna to przede wszystkim rolnictwo, z dużą liczbą małych i średnich gospodarstw rolnych. Z powodu niesprzyjających warunków geograficznych dominuje tutaj hodowla bydła, owiec i trzody chlewnej, przy znikomej uprawie zbóż.

Ulster posiada także bardzo małą ilość bogactw mineralnych. Są to: węgiel kamienny, torf i rudy żelaza. Największym ośrodkiem przemysłowym Irlandii Północnej jest Belfast, którego specjalnością jest przemysł okrętowy.⁶⁶

Ludność Irlandii Północnej w latach 1981–1993 – z wyjątkiem Belfastu i Strabane – powiększyła się. Osiem dystryktów: Ards, Banbridge, Carrickfergus, Coleraine, Down, Limavady, Lisburn i Magherafelt zanotowało w tym okresie przyrost mieszkańców o ponad 10%. W Lisburnie przyrost ten wynosił nawet 23%.

Z kolei Belfast, gdzie mieszka 18% ludności całej Irlandii Północnej, stracił około 6% ogółu swojej populacji.⁶⁷

Bardzo ciekawa jest struktura wiekowa mieszkańców Ulsteru – krainy o największym udziale procentowym młodych ludzi w całej Wielkiej Brytanii. Ponad 25% ludności Irlandii Północnej ma poniżej 16 lat, 8% poniżej 5, a 17,7% ma od 5 do 15 lat.

Tradycyjnym, narodowym językiem Irlandczyków jest irlandzka forma gaelickiego. Do końca XVI wieku był on powszechnie używany na całym terytorium Irlandii, lecz już w początkach wieku XIX posługiwała się nim połowa Irlandczyków, a w 1911 roku około 13% mieszkańców wyspy.⁶⁸

W 1991 roku około 142 000 ludzi zamieszkujących Irlandię Północną potrafiło w języku irlandzkim (gaelickim) czytać, mówić i pisać.⁶⁹ Aktualnie w głównej mierze jest on używany wśród rdzennej, katolickiej, irlandzkiej ludności, dla której stał się elementem republikańskiej tradycji.⁷⁰

Przykładowo, w Shaws Road – peryferyjnej dzielnicy Belfastu – na początku lat siedemdziesiątych kilka irlandzkich rodzin założyło szkołę, w której zarówno dzieci, jak i dorośli uczą się języka irlandzkiego,

⁶⁵ Barbag, *Wielka...*, s. 278.

⁶⁶ *Ibid.*, s. 281–282.

⁶⁷ *Population...*, s. 27.

⁶⁸ Bednarski, *Potomkowie...*, s. 232.

⁶⁹ *Population...*, s. 43.

⁷⁰ Krajewski, *Zjednoczone...*, s. 150.

będącego przecież ich językiem ojczystym. W szkole i w domu dorośli a także dzieci mówią wyłącznie po gaelicku – stanowią zatem minispoleczeństwo o wspólnym dla wszystkich języku. Spełniają tym samym podstawowy, w sytuacji Irlandczyków wręcz konieczny, warunek dla zachowania narodowej tożsamości. Stworzone tutaj zostało gaelicko-języczne środowisko, czyli takie, które „prowokuje” konieczność mówienia na co dzień w tym języku, a takich warunków nie daje dzień powszedni niepodległej Irlandii.⁷¹

Jest to zjawisko o tyle istotne, że jak wiadomo w Ulsterze toczy się walka o zniesienie podziału między uprzywilejowaną większością protestancką, a dyskryminowaną społecznością katolicką. Z jednej strony działa najbardziej widoczna Irlandzka Armia Republikańska, a z drugiej zaś – protestanckiej – jedno z największych ugrupowań czyli Stowarzyszenie Obrony Ulsteru.

* * *

Można stwierdzić, że liczba ludności Walii i Irlandii Północnej bardzo powoli zwiększa się. Nie ma nagłych zwyżek populacji, a różnica między współczynnikiem urodzeń, a śmiertelnością jest dość korzystna.⁷² Natomiast liczba Szkotów zmniejsza się, co jest konsekwencją postępującej emigracji. Liczebność ludności celtyckiej w poszczególnych regionach ilustruje tabela 4.

Tab. 4. Ludność celtycka w Wielkiej Brytanii
Celtic population in Great Britain

Region	Liczba ludności w 1983 r.	Liczba ludności w 1993 r.
Irlandia Północna	1 543 000	1 632 000
Szkocja	5 153 000	5 120 000
Walia	2 807 000	2 906 000
Razem	9 503 000	9 658 000

Źródło: *Whitaker's Almanac 1996*, London 1995, s. 565.

⁷¹ Wieluński, *Przegląd...*, s. 90.

⁷² Zob. *Contemporary Britain*, „An Annual Review” 1991, Padstow (Cornwall) 1991, s. 355–356.

* * *

Oprócz Anglików, Szkotów, Walijczyków i Irlandczyków, Wyspy Brytyjskie zamieszkują liczne grupy ludności napływowej. Wśród imigrantów europejskich największą grupę stanowią Żydzi (około 400 tys. osób). Drugą co do wielkości grupą imigracyjną są Włosi – 200 tys. osób. Wśród ludności napływowej o białej skórze dużą grupę stanowią Cypryjczycy (100 tys. osób). Liczna jest także Polonia (150 tysięcy), w większości będąca wojenną emigracją.

Według danych HMSO (*Her Majesty Service Office*) w 1991 roku 94,5% ludności Wielkiej Brytanii należało do grupy „białej”, podczas gdy ponad 3 miliony mieszkańców Zjednoczonego Królestwa było członkami innych grup etnicznych. Stanowiło to około 5,5% ogółu ludności.⁷³

Największą etniczną grupą mniejszościową jest grupa hinduska z 840 000 osób (ok. 1,5% całości mieszkańców Wielkiej Brytanii i 28% z ogólnej liczby mniejszości etnicznych w tym kraju).⁷⁴ Co charakterystyczne, Hindusi stanowią 27,9% wszystkich mniejszości narodowych na Wyspach Brytyjskich. Są też jednymi z najlepiej wykształconych wśród tzw. emigracji „niebiałej”. Ponadto dość licznie reprezentowane są trzy „czarne” narodowości. 0,9% stanowią emigranci z Pakistanu, a po 0,3% z Bangladeszu i Chin.⁷⁵ 47% osób z wymienionych mniejszości urodziło się już na terenie Zjednoczonego Królestwa – chociaż proporcje te mogą się zmieniać, zależnie od specyfiki danej mniejszości.

W Londynie koncentruje się prawie 45% ludności ze wszystkich grup mniejszościowych (10% z tej liczby wywodzi się z białej grupy etnicznej).

Do angielskich regionów, gdzie są najmniejsze proporcje obecności mniejszości etnicznych należy Północ (1,3%) i Południowy Wschód (1,4%); także obszary wiejskie notują mniej niż 1% mniejszościowej ludności.⁷⁶

Inne części Zjednoczonego Królestwa wykazują również mały procent obecności ludności napływowej. Przykładowo, w Szkocji było to w roku 1983 około 43 tysiące osób, w tym około 17 000 z Pakistanu, 5 tys. Hindusów i Arabów oraz 4 tys. Chińczyków, 2 tys. Afrykańczyków i niewielka liczba osób z pozostałych mniejszości.⁷⁷

⁷³ *Population...*, s. 37.

⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁵ *Ibid.*

⁷⁶ *Ibid.*, s. 39–40.

⁷⁷ *Ethnic Minorities. Aspects of Britain*, London 1991, s. 11.

Podobnie przedstawiała się sytuacja w Irlandii Północnej, gdzie w 1991 roku zanotowano około 1200 Hidusów i 740 Chińczyków.⁷⁸

W tym samym roku w Szkocji i Walii mniejszości stanowiły około 1% całej ludności tamtego obszaru. W samej Szkocji było 63 000 członków mniejszościowych grup etnicznych, mieszkających najczęściej w okręgu Strathclyde (szczególnie w Glasgow).

W Irlandii Północnej natomiast tego typu statystyki nie są dokładne, a to z powodu podawania przez mieszkańców narodowości zależnej od miejsca urodzenia, a nie pochodzenia etnicznego. W roku 1991 *Census*⁷⁹ doliczył się tylko ponad 3700 Azjatów zamieszkujących Ulster.⁸⁰

Biorąc pod uwagę emigrację polityczną i uwarunkowania demograficzne w roku 2000 prognozy mówią o 7–8% niebiałych mniejszości mających zamieszkiwać Wyspy Brytyjskie.

SUMMARY

Ethnic structure of Great Britain and Northern Ireland is the consideration of foreign groups attainment publications, especially in English.

Two main groups – Anglo-Saxon and Celtic are defined as “British”. Literature at most does not favour separate ethnic groups like: English, Welsh, Scotch or Irish people. An analysis of social-professional structure is possible only when dividing the British Isles into several regions.

English people claim that the dominant part of the British society has no cultural and language problems.

Welsh, Scotch and Irish people have some – very important for social life – problems with preserving their national identity. In consequence, these Celtic ethnic groups have many nationalistic parties and organizations. This process is developing now.

In my article I fragmentarily present (ethnic problems in the United Kingdom are very extensive) population of main British ethnic groups with particular stress on social-professional structure and national languages, cultural problems.

Part of figures comes from Her Majesty’s Service Office (HMSO) publication “Population” and Great Britain and Northern Ireland Embassy because of no other data available.

⁷⁸ *Ibid.*, s. 12.

⁷⁹ Census – instytucja zajmująca się w Wielkiej Brytanii badaniami statystycznymi.

⁸⁰ Population..., s. 40.